

Front Cover

Back Cover

Title Page

Korero Ki Nga Kai-Whakawa Maori, Nga Kai-Tiaki, Me Nga Karere, o te Takiwa ki Tokerau.
Auckland: Printed By W. C. Wilson, For the New Zealand Government

Korero, &c.

E Hoa Ma,—

E nga Kai-whakawa, e nga Kai-tiaki Ture, e nga Karere o te Hanarete o Te Waimate, tena koutou. Taku hiahia tuhituhi atu ki a koutou, e hara inaianei i [unclear: timata] ai, noa atu ra ano tenei hiahia, ko te mea ia i [unclear: t&tari] tonu ahau, ki te whakatunga o etahi o koutou, kia whakapumautia e te Kawana, me timata hoki tetahi maku, hei titiro hei whakaaro ma koutou a roto i nga ra e haere ake nei, ko taku hiahia hoki tenei, i a koutou ano e whakamatautau ana, i enei mahi hou a koutou, kia whakaaturina atu ki a koutou, te nui o enei mahi, kia whakatakotoria hoki tetahi tikanga e mahi pono ai tatou i enei mahi.

He mahi nunui nga mahi kua whakaritea mai nei hei mahi ma tatou. E hara hoki i te mea heoi ma tatou, ko te whakarite i nga totohe e whakatapokoria ana ki roto ki nga whare whakawa, enei mahi ano enei, otiia tenei ake ano nga mahi nunui, tera hoki e whakaarohia mai ma tatou e pupuri te rongo kia mau i roto i te takiwa, ma tatou e ako te iwi, kia whakamana e ratou te ture, ma tatou e tohe nga tamariki kia tukua ki te kura, ma tatou e whakahau nga tangata, kia ahua whenua ki te mahi, ma tatou e rapu he huarahi e koni ake ai te rangatiratanga o te iwi, i runga i nga tikanga katoa o te Pakeha. Ko nga mahi enei ma tatou, oti ekore enei mahi e puta i te ra kotahi, ekore ano hoki ona hua e kitea wawetia; ka hia koia hoki whare i oti i te ra kotahi te hauga? Ka hia rakau, e whakatokia atu ana ano, puawai tonu mai hua tonu mai ano nga hua? Erangi ano kia whai takiwa ka tika, e whai ano hoki tenei, ki te whakauaua marie tatou i runga i ta tatou mahi tuku ake nei kitea ai ano hoki te hua o ta tatou. Oti kia whai tauira nga tangata, hei tirohanga mai ma ratou, no konei taku whakaaro i mea ai, ko koutou ano ko te hunga kua tango i nga mahi o te Kawanatanga, ma koutou tetahi tauira e whakakite atu ki a ratou. Kia penei ano ka whakamatautau e koutou, nga tikanga o te Pakeha, ma koutou nga tamariki tuatahi e tuku ki te kura, ma koutou te whakaaro tuatahi ki etahi whare papai ma koutou kia hanga, whai ruma rawa roto, kia whakamutua ai te tikanga moe huihui a te Maori. Whai wini, whai tatau rawa. Taiepatia o koutou whenua, wehea ano mo nga kari, wehea ano mo nga paraka. Tangohia mai nga mea a te Pakeha ki roto ki o koutou whare, nga tepu, nga turu, nga tikapa, nga pereti, nga maripi, nga paoka; mo te taenga atu hoki o te Pakeha kia kite i a koutou ka matau atu ratou, e aru ana koutou i nga tikanga Pakeha, e whakatakoto tauira ana koutou mo te iwi. Aianei pea peneitia mai ai te kupu whakahoki mai a etahi. E pono koia i te Maori? he rawa koia ta te Maori, e taea ai ena tikanga? ko ta te Maori kupu tonu ano tenei, e ka akona atu kia aru ia i a te Pakeha tikanga. Heoi me penei atu e ahau, taea katoatia, i te mea e nui ana te rawa o te Maori. Nui atu ki a koutou te rakau ngaherehere, hei rakau taiepa, nui atu ki a koutou nga pihi whenua momona, e takoto tika ana hei pamu, ko te mea ia ko nga tangata e ngoikore ana, e waiho ana nga whenua kia takoto mangere, noa iho; heoi ano te kai e kitea ana ki runga ki ta te Maori pihi whenua, he rahurahu, he tupakihi, papai te whenua, mahue noa iho ano, ki te takoto noa. Mehemea i ana e taipatia ana, e ruia ana ki te karaihe, ka whakanoho ai ki te kau ki te hipi, i kona tata ano te putanga mai o te moni, me te rangatira ake ano te Maori. Me titiro e koutou ki ta te Pakeha tikanga mo tana pihi whenua, whiwhi kau ano ka anga, ka mahi ka whakapai i tana, kia awe te puta mai he ritenga ki aia. Arumia ra e koutou i nga tikanga penei, tahuri, whakapaia o koutou whenua, kia puta mai ai ano hoki he tikanga ki a koutou, kia whai rawa ai koutou kia aru pono ai koutou i nga ritenga Pakeha. E matau ana ahau ki ta mua tikanga, ka kitea hoki i mua te Maori e aru ana i a te Pakeha tikanga, ka kiia he tangata whakaii, ko ana hoa ano hei whakatoi hei mea atu, "katahi ano te koroke whakaii, ma te Pakeha anake ano ana tikanga ka tika, tena ma te Maori, he waha kau ano;" heoi e whakahe ana ahau ki tenei kupu. Kei aha hoki te Maori te whakarite ai ano i aia ki te Pakeha? He aha i kiia ai ma te Pakeha anake te whakaaro ki te mahi pamu, ko nga whenua momona a te Maori kia takoto mangere noa iho? He aha i kiia ai ko te Pakeha ki roto ki tana whare whakapaipai noho mai ai, ko te Maori ki roto ki tana pahokahoka koromeke mai ai, kainga ai e te pawa o te ahi? he aha i kiia ai ma te Pakeha e kai nga kai papai o te ao, kati ma te Maori, ko tana aruhe, ko tana kaanga kopuwai? he aha i kiia ai ko te Pakeha kia tirohia paitia atu, i te ma o nga kanohi, i te papai o nga kakahu, ko te Maori kia tirohia kinotia atu, i te matotoru o te paru, i te kino o nga kakaha? kahore ra hoki, kahore he pai, i peneitia ai he tikanga, Heoi ma koutou e timata he tauira hou, kite noa te tokomaha i nga hua o te mahi tika, i nga pai o te whakapakehatanga o te tangata, tango noa hoki ratou apopo ake nei; erangi ko koutou ano kia tango

wawe i enei tikanga, kia ai koutou hei hoa moku, ki te whakaako i te iwi, kia tango katoa ai hoki ratou. E mea ana hoki au, ko Ngapuhi ano ko te iwi nana i kukume te Pakeha ki uta, mana ano te tuatahi ki te tango i nga Ture, ki te whakarite i nga tikanga o te Pakeha, waiho te rau o te iwi matakaitaki noa mai, penei kau mai ai. "Ta Ngapuhi pai hoki!"

He aroha noku ki te Maori, he pai noku kia uru hoki ahau ki te whakaako i enei tikanga hou, i whakaae ai ahau ki toku whakatunga, e tu nei ahau, ehara hoki i te mea no naiane tatou i kikite ai, nei ra no mua noa atu, i [unclear: whakatupuria] nei hoki ahau ki tenei whenua, o taku tamarikitanga ake ano to koutou matauranga mai ki au, me toku matauranga atu ki a koutou, ano tatou he whanaunga tupu. Nui atu taku pai kia mahi ahau i nga mahi e tau ai he painga ki runga ki a koutou, oti, e whakaaro ake ana koa ki te whakatauki nei e, "He aha ma te tangata kotahi?" I te tika hoki, kahore a te tangata kotahi ana wahi, erangi ano [unclear: ka tokou aha] te hunga hei hapai mo te mahi i runga i te whakaaro kotahi, pono rawa tetahi ma ratou; koia ahau ka mea ai, me ata whakaaro e tatou tetahi tikanga e mahi ai tatou i ta tatou mahi. I runga i te ngakau maia, i te whakaaro kotahi, i te mahi tika, ka mana apopo ake nei he mahi ma tatou, kei a koutou ano hoki kei te Maori nga ki penei, nei hoki ka maranga i mua te taua ka tapa te rangatira o te taua, e ai te mea e huaki aiane, kia maia. Ka whakahaua te mahi ka kiia ane te kupu, kia kotahi te whakaaro o te kai mahi. He to waka ranei te mahi i karangatia, rite tonu te whakaputanga o te kaha o te tangata, he whakara whare ranei te mahi i whakahaua, kotahi tonu te whakaaro ko te whare kia oti he rapu ranei i te mahinga a tetahi, tupopo tonu te tangata ki te mahi. Kihai ano hoki i wareware i a koutou nga tikanga e ngahau ai te mahi, me hoki ka hoe te [unclear: waka] ka whakatika ki runga te kai tuki, tuki haere ai. Ka toia te rakau, te waka ranei i roto i te ngahere ka kiia, me tautapa, ka raputia te mahinga a tetahi ka whakahuatia te whakatopatopa, he mea hoki kia ngahau ai te kai mahi i peneitia ai enei tikanga. E whai ana hoki enei mahi hou e whakahaua nei, ahakoa kore te ara i nga ritenga Maori, i runga i te tikanga taua, whakahau ranei i te tautapa. i te whakatopatopa kia Whakahuatia, ko te mea ia kia maia ano hoki tatou, kia whakakotahitia a tatou whakaaro, kia rite te whakaputanga o te kaha, kia whakahaua kia whakakoakoa tatou tetahi i tetahi.

Kotahi waka nei, he waka hou, ko "NGATURE" te ingoa, ko te waka i whakaaetia ake nei e Ngapuhi kia tukua mai, e hara ano hoki i te hanga te pai o te waka nei, ki te tangata matau ano ia ki te titiro. Heoi e kiia mai [unclear: ana] e te Kawana, ma tatou te waka nei e to kia manu, koia taku whakaaro, i whakaae ano tatou ki tenei mahi, kia kaha tatou i runga i to tatou whakaaetanga; kei teka ia tatou e manu wawe i a tatou te waka nei. Ekore, e hara hoki i te papa tika tonu te huarahi e toia ai, he tini nga kakenga, he tini nga heketanga, manu ake ano hoki a nga ra e manu ai. Ekore pea e rite te whakaaetanga mai o te iwi, kia whakautaina katoatia ki runga hoe haere ai, he teka ano hoki tenei u a ratou, kia whakaae noa mai ratou i runga i to ratou kuaretanga ki enei tikanga hou e korerotia nei. Matua whakamahi e tatou, kia matauria mai ai; ko nga tikanga tawhito o te Maori ia e tonoa nei kia whakarerea, ko nga tikanga o te ture, o te noho tika, kia whakahaerea; mo konei hoki i kiia ai kia kaha tatou ki te mahi. Kia tika ano hoki ta tatou whakahaere i a tatou ano, kei maumau mahi noa tatou. E whai mana oti ranei tatou, e ka tohe tatou i te iwi, kia whakarerea e ratou nga tikanga he, ki te hopukia mai e ratou aua he i roto ano i a tatou? E whakarongo mai ranei [unclear: rateu] ki a koutou tono i a ratou, kia whakatika ki te hanga whare papai mo ratou, ki te whakapai i o ratou kainga, k a tango ratou i nga [unclear: Tikanga] o te Pakeha, ki te tirohia mai e ratou ko koutou ko te hunga i te kupu e whakangoikore ana ki enei tikanga? E tika ranei ta koutou riri i te hunga haurangi, ta koutou whakawa ranei i nga mahi penei, ki te matauria mai e te iwi, ko o koutou Kaiwhakawa, kai tiaki ture, karere ranei, e mahi ana ano hoki koutou i nga mahi penei? E kore, e kore e puta te koha ki a koutou; oti ko taku hiahia tenei, kia whai mana koutou, kia ata whakahaerea a koutou mahi i runga i te tika, kia aro tau mai ai nga whakaaro o te Maori o te Pakeha katoa ki runga ki a koutou. Kei mea koutou kahore a te Pakeha whakaaro mai ki a koutou, nui atu to ratou whakaaro ki a koutou, nui atu to ratou hiahia mo koutou mo te Maori, kia kake haere koutou i runga i nga tikanga o te pai; no konei te pouritanga o o ratou ngakau, ki te mahi [unclear: kakai] o te Maori i te rama; ko to ratou hiahia tenei, kia whakarerea tenei tikanga: e matau ana hoki ratou ki tona tukunga iho, e matau ana ratou, ki te tohea tonutia, ko te kai ano tenei hei huna i te Maori. E rongu ana ano ahau i te kupu a etahi Maori e mea ana, he hiahia whakangaro ta te Pakeha i to koutou iwi. Tenei teka hoki a te arero; erangi whakarongo mai iana ki taku, ma te Maori ano ia e huna, ki te kore [unclear: tenei] kino e whakarerea. E [unclear: whaka] ono ana ianei te Maori ki tenei mea ki te makutu? E ngangaro ianei te tino o te makutu; ko tenei, te makutu e mana tetahi mana mahinga, ki te kore tenei tohunga makutu, te rama, e peia atu ki tawhiti! Kia matau mai iana koutou, e kore te hiahia o te tangata ka taunga ki taua kai e hoki ki te iti, erangi e kake ki te nui, kahore a te tangata kakai rama whakaaro ki te aha ki te aha, heoi ano tana e whakaaro ai ko tana rama anake, ko tana karaihe tonu ano kia riro mai ka koa tana ngakau, ko tana wai maori tenei i nga ra katoa. E pau nga whakaaro o te tangata, e pau i te rama, e pau ana moni, me ana taonga katoa e pau i te rama, he whakatuwhera kau ta te kai hoko i tana toro, ka ngakau kuare ki te riringi maori i ana moni ki roto. Ara i whai rawa ia, no ka rawakore noa iho, i kaha ia ki te mahi, no ka ngoikore noa iho, te otinga o ta te rama ko te tangata ki te mate ! Kuare te tangata, te ai he maharatanga ko te kai e toreretia nei e ia, he kai whakamate ano i a ia! Ehara oti tenei i te makutu? Ki taku

matau ano ia, e kore enei kupu e [unclear: whakaponohia mai] e te tokomaha, e kapotia aua hoki o ratou [unclear: kanohi, e] kahakina katoatia ana o ratou whakaaro, e te hiahia ki ta ratou kai, tingia pea e te ahua o te ranea tonu mai, kei te tai ano koa hoki e pari nei. Ko te ahua ia, no kona ka hamama o ratou mangai, ka takoto ra hoki ratou ki te kai, oti, e kai kuare ana, warea ki te whakarongo i te reka, hore he hokihokinga ake o nga whakaaro kia penei kau ake ra pea, e, "he maunu ano pea ia mo tatou, te kai e tirohia paitia nei, e matea nuitia atu nei, tenei ano pea te matau kei roto e huna ana!" Ua ratou, tupono pu ki te maunu tika, koia hoki ka kaikainga ai! Heoi ka karanga atu ahau ki a koutou e nga Kaiwhakawa, e nga kai tiaki ture, e nga karere, e te hunga kua whakaaetia nei e te Kawana, hei kai whakahaere i ana tikanga, hei tauira hoki mo te pai, kia tino tupato ki a koutou ano, kei pa koutou ki te nanakia nei; erangi whakapaua katoatia a koutou whakaaro, me to koutou kaha, ki te tohe i te iwi kia tino whakarerea hoki e ratou, kei tae amua ki te [unclear: pono] tenei kupu mo te Maori, "Te kai i huna ai tenei iwi he rama!".

E hoa ma, na Ngapuhi ianei te whakapepeha nei, "ko Ngapuhi kohao rau." E mea ana au, me whakarere te whakapepeha nei, tenei he whakapepeha mau, "ko Ngapuhi reo tahi." Ae ra e Ngapuhi, whakaae mai reo tahitia ki runga ki te ture, ki runga ki te noho tika. Kia Kaikama, "Kia Kaikama, ki te Ika hutinga puna o te waka o Takiwairua." Whakarerea nga hae, nga whakaaro tupato, nga tikanga kuare, kia matau koutou, ko nga whakaaro o te Kawanatanga mo koutou, he whakaaro pai, ko o koutou hoa Pakeha katoa ano hoki e whakawhirinaki ana ki runga ki enei whakaaro pai o te Kawanatanga mo koutou. Whakatika mai ra e te iwi, reo tahitia te aetanga mai ki runga ki te ture, ki runga ki te noho tika, whakapangia o koutou ringaringa ki te parau, aua e ahu whakamuri te titiro, erangi anga ake nei. e takoto mai nei te mahi ma tatou i mua i o tatou aroaro.

A ma te Atua o te rangimarie tatou katoa e whakakaha, mana tatou e arahi, e tohu tohu, kia tika ai ta tatou haere, kia pono ai a tatou mahi.